МАСОВІ (ГРУПОВІ) ТА ПОХІДНІ ПОЗОВИ В ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ:

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Науково-практичний посібник

МАСОВІ (ГРУПОВІ) ТА ПОХІДНІ ПОЗОВИ В ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: постановка проблеми

Науково-практичний посібник

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
академіка Академії наук вищої школи України
М. М. Ясинка

ПРАВОВА ЄДНІСТЬ
РЕДАКЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ВИДАНЬ

Київ • Алерта • 2019

УДК 347.92(477)(07)
М32

Рецензенти:

Р. О. Стефанчук – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

Притика Ю. Д. – доктор юридичних наук, професор кафедри правосуддя Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка;

Г. П. Тимченко – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

М32 Масові (групові) та похідні позови в процесуальному праві України: постановка проблеми: Науково-практичний посібник / М. М. Ясинок, С. І. Запара, В. А. Кройтор, Т. М. Кравцова, Ю. Ю. Рябченко та ін.; За заг. ред. д. ю. н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2019. 276 с.

ISBN 978-617-566-575-6

В даному науково-практичному посібнику розкриваються концептуальні засади, правова природа та принципи формування масових (групових) та похідних позовів, їх види та процесуально-правовий статус колективу як позивача в цивільному процесі, формування системи доказів та доказування спільного предмета у сфері масових (групових) та похідних позовів, особливості судового розгляду та ухвалення судових рішень в даній надскладній категорії цивільних справ.

Науково-практичний посібник розрахований на викладачів вищих навчальних юридичних закладів, суддів, прокурорів, адвокатів, юрисконсультів, аспірантів, студентів та усіх тих, кого цікавлять проблеми процесуально-правового регулювання інституту масових (групових) та похідних позовів у цивільному судочинстві.

УДК 347.92(477)(07)

ISBN 978-617-566-575-6

© Авторський коллектив, 2019
© Видавництво «Алерта», 2019

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Кройтор В. А., у співавторстві з **Степаненко Т. В.**	гл. 3.7, 3.8, (3.9 – у співавторстві з М. М. Ясинком)
Кравцова Т. М.	гл. 2.5
Мельник Я. Я.	гл. (2.3 – у співавторстві з Д. М. Ясинком)
Рябченко Ю. Ю.	гл. 3.1, 3.2, 3.3, 4.2
Запара С. І.	гл. 2.4
Станкевич К. В.	гл. 3.4
Трач О. М.	гл. 4.1, 4.4
Ясинок Д. М.	гл. 2.2, (2.3 – у співавторстві з Я. Я. Мельником), 3.6, 4.3
Ясинок М. М.	гл. 1.1, 1.2, 2.1, 3,5 (3.9 – у співавторстві з В. А. Кройтором та Т. В. Степаненко)

Кройтор В. А., к. ю. н., професор, Харківський національний університет внутрішніх справ; **Степаненко Т. В.,** к. ю. н., Харківський національний університет внутрішніх справ; **Кравцова Т. М.,** д. ю. н., професор Сумський національний аграрний університет; **Мельник Я. Я.,** д. ю. н., доцент, провідний юрист Центру проблем імплементації європейського соціального права, викладач Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Рябченко Ю. Ю.,** д. ю. н., доцент, Університет Державної фіскальної служби України; **Запара С. І.,** д. ю. н., професор, Сумський національний аграрний університет; **Станкевич К. В.,** юрисконсульт, аспірант Сумського національного аграрного університету; **Трач О. М.,** к. ю. н., доцент, Хмельницький університет управління та права; **Ясинок Д. М.,** аспірант Сумського національного аграрного університету; **Ясинок М. М.,** д. ю. н., професор, академік Академії наук вищої школи України, Сумський національний аграрний університет

ЗМІСТ

Авторський колектив 3

Розділ І.
Концептуальна доктрина масових (групових) та похідних позовів в цивільному процесуальному праві України

1.1. Стан досліджуваної проблеми щодо масових (групових) та похідних позовів в Україні: постановка проблеми ... 6
1.2. Правова природа та принципи формування масових (групових) та похідних позовів 20

Розділ ІІ.
Види масових (групових) та похідних позовів, їх ознаки, класифікація та особливості

2.1. Поняття та характерні ознаки масових (групових) та похідних позовів 34
2.2. Масові (групові) позови, їх види та особливості їх адаптації в цивільне та адміністративне процесуальне законодавство 48
2.3. Метод «opt in» та механізм погодження при вирішенні питання про згоду на участь у масовому (груповому) провадженні у цивільному процесі 56
2.4. Особливості функціонування основних зарубіжних моделей здійснення захисту трудових прав та інтересів в контексті формування нової моделі вирішення трудових спорів в Україні 67
2.5. Юрисдикція справ за масовими (груповими) та похідними позовами 83

Розділ ІІІ.
Теоретико-прикладні аспекти щодо захисту прав, свобод та інтересів громадян в масових (групових) та похідних позовах в суді першої інстанції

3.1. Позивач та група у масовому (груповому) позові у суді першої інстанції: питання співвідношення та правового статусу 90

3.2. Масовий (груповий) позов як системоутворюючий фактор судового провадження 109
3.3. Теоретичні проблеми суб'єкта судового захисту його суб'єктивних прав та інтересів шляхом розгляду та вирішення масового (групового) позову 124
3.4. Угода про розподіл судових витрат між членами масового (групового) позову 136
3.5. Інститут представництва в масових (групових) позовах, його природа, зміст та особливості 149
3.6. Особливості доказування в масових (групових) та похідних позовах 158
3.7. Особливості підстав щодо звернення до суду у справах масового (групового) та похідного позовів 165
3.8. Процесуальні особливості розгляду цивільних справ в масових (групових) та похідних позовах 174
3.9. Особливості судових рішень в масових (групових) і похідних позовах 186

Розділ ІV.
Цивільно-процесуальний механізм щодо інстанційної підсудності в масових (групових) та похідних позовах

4.1. Перегляд судових рішень, ухвалених щодо масових (групових) та похідних позовів, в порядку апеляційного провадження 199
4.2. Виконання судового рішення за масовим позовом: генеза та сучасність 216
4.3. Судова практика та прецедентна практика як способи забезпечення верховенства права в правосудді України 236
4.4. Перегляд судових рішень, ухвалених щодо масових (групових) та похідних позовів, в порядку касаційного провадження 242

Список використаних джерел 251

3.3. Теоретичні проблеми суб'єкта судового захисту його суб'єктивних прав та інтересів шляхом розгляду та вирішення масового (групового) позову

У вітчизняній доктрині цивільного процесуального права поняття суб'єкта судового захисту суб'єктивних прав та інтересів, стосовно масового позову, не було предметом широкої уваги науковців. Поняття суб'єкта судового захисту у позовному провадженні можливо вважати родовим стосовно досліджуваного поняття. Водночас, і воно також на отримало широкої безпосередньої уваги. Висновки стосовно змісту цієї категорії можуть бути зроблені виходячи з наукових положень щодо пов'язаних категорій: позов, судовий захист суб'єктивних прав та інтересів. Слід окремо відмітити напрацювання деяких науковців, в яких прямо надається визначення суб'єкта судового захисту. Так, І.В. Венедиктова, досліджуючи питання захисту цивільних інтересів, визначає елементи такого захисту, серед яких називає суб'єктів захисту. Такими суб'єктами вона визначає: управомочену особу, інтерес якої порушено; суб'єктів публічної влади, уповноважених законом. Окремо відзначається нотаріус та суд[1].

Необхідність визначення вказаного терміну зумовлено недостатністю уваги науковців щодо окремих питань, важливих для подальшого розвитку теоретичного підґрунтя впровадження масового позову у вітчизняне законодавче поле та правозастосовчу практику. Такими питаннями можливо вказати: коло суб'єктів судового захисту у досліджуваних випадках; особливості їх правового статусу у розгляді таких категорій справ. Це коло питань визначено виходячи з розуміння суб'єкта судового захисту як елемента механізму захисту суб'єктивних прав та інтересів[2]. Необхідність характеристики суб'єкта судового захисту саме з цієї позиції обумовлено

[1] Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов: монографія / И. В. Спасибо-Фатеева, М. Н. Сибилев, В. Л. Яроцкий и др.; под ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2017. С. 59.
[2] Там само. С. 59.

власне призначенням інституту масового позову як засобу захисту суб'єктивних прав та законних інтересів.

Позиція І.В. Венедиктової щодо об'єднання категорією «суб'єкт захисту» як публічних суб'єктів, уповноважених на здійснення такого захисту, так і власне особи, яка потребує такого захисту, не є єдиною серед вітчизняних науковців. Так, М.В. Менджул, висвітлюючи питання судового захисту прав та законних інтересів громадян, виходить з визначення суб'єктами захисту тільки уповноважених суб'єктів: прокурор, органи влади, нотаріус тощо[1]. Отже, перша позиція відображає розуміння суб'єктом захисту як суб'єкта, який надає захист, так і суб'єкта, який потребує такого захисту. Друга ж – тільки суб'єкт, який надає. Позиція І.В. Венедиктової видається більш обґрунтованою виходячи з наступного.

У актуальних напрацюваннях з теорії права суб'єктом правовідношення визначається конкретна його сторона: фізична особа, юридична особа або держава[2]. У філософії права поняття «суб'єкт» відображає джерело певних явищ[3]. Дійсно, безпосереднім «надавачем» захисту є уповноважені публічні суб'єкти: органи державної влади, нотаріус тощо. З іншого боку, виключно таке розуміння суб'єкта судового захисту видається вузьким, оскільки не враховує правотворчого аспекту розуміння системи захисту суб'єктивних прав та інтересів. Комплексне розуміння будь-якого правового явища (в тому числі і - захисту суб'єктивних прав та інтересів) передбачає сприйняття не тільки його існування, але врахування також динаміки його розвитку. З цієї позиції особа, яка потребує захисту, набуває значення системоутворюючого чинника щодо механізму захисту суб'єктивних прав та інтересів. Адже, відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (далі – Конституція України)[4], права

---

[1] Менджул М. В. Судовий захист прав та законних інтересів громадян. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2013. С. 17.

[2] Теорія держави і права: підруч. / О. В. Петришин та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2015. С. 234; Загальна теорія держави і права: підруч. / М.В. Цвік та ін.; за ред. М.В. Цвіка. Харків: Право, 2009. С. 384.

[3] Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 2003. С. 441.

[4] Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами).

і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Тому позиція І.В. Венедиктової більш повно охоплює сучасні тенденції розвитку законодавства та правової доктрини загалом. З іншого боку, проблематика позивача у масовому позові загалом вже була предметом розгляду у попередніх підрозділах. Тому подальше дослідження доцільно зосередити на суб'єктах, які надають судовий захист у таких випадках.

Відповідно до ч. 1 ст. 124 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Позиції представників вітчизняної доктрини цивільного процесуального права практично одноголосно визначають загальні суди як органи, що мають здійснювати провадження у справах за масовими позовами. Переважна більшість юридичних досліджень проводяться саме у сфері цивільного процесуального права. Вказане дозволяє впевнено визначити суд, який діє через систему загальних судів, основним суб'єктом судового захисту у масовому позові.

Відповідно до 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. № ETS № 005 (далі - ЄКПЛ)[1], після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) може приймати до розгляду справу. Положенням, що характеризує головне завдання діяльності ЄСПЛ, можливо вважати положення ч. 1 ст. 19 ЄКПЛ, відповідно до якого таким завданням є забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї. Рішення є обов'язковим для виконання Україною (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. № 3477-IV)[2]. Отже, ЄСПЛ також можливо вважати суб'єктом судового захисту суб'єктивних прав та інтересів.

---

[1] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. № ETS № 005: за станом на 27 трав. 2009 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13 (16.04.98) (із змінами).

[2] Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Офіційний вісник України.* 2006. № 12 (05.04.2006). Ст. 792 (із змінами).

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про третейські суди» від 11.05.2004 р. № 1701-IV (далі – Закон «Про третейські суди»)[1] третейський суд - недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин. Щодо правової природи третейського суду у юридичній літературі вказується, що такі суди є недержавними органами цивільної юрисдикції, які обираються за погодженням самими сторонами для розв'язання конкретного цивільно-правового (господарського) спору між ними[2]. На сьогодні можливо вважати усталеною позицію щодо не притаманності діяльності вказаних судів ознак правосуддя. Вказане підтверджується також розглядом діяльності третейського суду як альтернативної форми захисту цивільних прав[3]. Спори, що можуть вирішуватись шляхом подання масового позову, загалом формально відповідають ознакам справи, що відноситься законом до відання третейського суду. Адже переважна кількість таких спорів виникає саме з цивільних відносин, а деякі – з господарських.

Окремі авторитетні представники юридичної доктрини зарубіжних держав вказують на доцільність віднесення окремих категорій масових позовів до відання третейського суду. Так, В.В. Ярков вказує про доцільність поширення компетенції Міжнародного комерційного арбітражного суду, Морської арбіртражної комісії на розгляд антимонопольних спорів, оскільки це може розвантажити державні суди від великої кількості однотипних спорів[4]. У зарубіжній практиці розгляд масових позовів третейським судом також не є винятком. Так, суд штату Каліфорнія вказав про необхідність розгляду масового позову третейським судом. Так, колишній юрист Toyota Motor Sales USA Димистрос Біллер звернувся із позовом до Toyota Motor

---

[1] Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 23 (25.06.2004). Ст. 1540 (із змінами).
[2] Курс цивільного процесу: підруч. / Комаров В. В. та ін; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. С. 1275.
[3] Там само. С. 1275.
[4] Опалев Р. О. Групповые иски и кратные убытки в российском праве Закон. 2013. № 9. С. 30.

Corporation у зв'язку із недоліками автомобілів, що призвели до нещасних випадків, а в окремих випадках – і летальних наслідків[1].

Оцінюючи перспективи запровадження третейського розгляду масових позовів в Україні, слід зважати на певні ризики у їх діяльності. Так, розгляд третейськими судами справ про захист прав споживачів послуг банку призвів свого часу до масових порушень прав вкладників банків, внаслідок чого ця категорія справ згодом була виключена з юрисдикції таких судів. Слід також вказати, що сама природа третейської угоди вимагає особистого волевиявлення сторони на розгляд її справи третейським судом, що створює окрему проблему забезпечення можливості розгляду справи у такому суді. Крім того виникне питання щодо преюдиційності рішення третейського суду, що ставить під сумнів розгляд такої категорії масових позовів як позови на захист прав невизначеного кола осіб. Вказане, у поєднанні із високим соціальним значенням розгляду та вирішення масових позовів, надає підстави вказати, що їх третейський розгляд є перспективним напрямом розвитку чинного законодавства, як процесуального, так і про третейське судочинство. Але на даний час вважати третейський суд суб'єктом захисту приватних прав та інтересів у порядку масового позову є передчасним.

Усталений у теорії права підхід передбачає розгляд суб'єкта у праві з позиції суб'єкта правовідношення. Це передбачає необхідність висвітлення прав та обов'язків суду як суб'єкта судового захисту шляхом розгляду масового позову. У юридичній доктрині права та обов'язки суду під час розгляду справи охоплюються поняттям повноважень[2] . Можливо вважати усталеним поділ повноважень суду на предметні та функціональні. Предметні повноваження стосуються юрисдикції, підсудності. Функціональні повноваження пов'язуються із процесом розгляду справи. Так, в суді першої інстанції при відкритті провадження у справі такими повноваженнями визначаються повноваження щодо власне вирішення цього

[1] Суд отклонил иск бывшего юриста Toyota // ПРАВО.РУ. URL: https://pravo.ru/interpravo/news/view/20460/ (дата звернення 15.06.2018).
[2] Курс цивільного процесу: підруч. / Комаров В. В. та ін; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. С. 215.

питання. У стадії підготовки справи до судового розгляду прикладом таких повноважень наводиться повноваження щодо відповідних дій судді. На стадії розгляду справи по суті функціональними повноваженнями суду визначено: дослідження і оцінка доказів, встановлення обставин справи, застосування норма права, визначення прав та обов'язків сторін[1]. Усталеною можливо вважати також позицію щодо поділу повноважень суду на повноваження з керівництва процесом та повноваження щодо вирішення справи по суті[2].

Питання повноважень суду під час розгляду масового позову не отримали поширеної уваги у вітчизняних наукових дослідженнях. Основна наукова увага приділена питанням визначення процесуальної форми провадження у таких справах. Слід вказати на тісний зв'язок між цими поняттями. Достатньо повно сутність цивільної процесуальної форми визначена у дефініції Т.В. Сахнової, яка визначає її як: систему правил, що визначають порядок здійснення правосуддя; порядок діяльності учасника судового процесу[3].

Розуміння масового позову як видової категорії щодо класичного позову актуалізує можливість застосування усталених у доктрині цивільного процесуального права положень щодо повноважень суду – стосовно характеристики таких повноважень у масовому позові.

Взаємозв'язок процесуальної форми та повноважень суду щодо провадження у масовому позові зумовлюється значенням процесуальної форми як єдино можливого порядку здійснення судом його повноважень. Отже, первинною категорією можливо вказати базові, історично обумовлені повноваження суду щодо здійснення судочинства, в тому числі – і стосовно масового позову. З іншого боку, однією з ознак процесуальної форми постає стабільність. Слід повністю погодитись із позицією О.Г. Лук'янової щодо ключового значення стосовно процесуальної форми такої категорії, як принципи процесуального права[4]. Тому будь-яка зміна повноважень суду при

[1] Там само. С. 215-217.
[2] Там само. С. 215-218.
[3] Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса. Москва: Статут, 2014. С. 64.
[4] Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права. Москва: Издательство НОРМА, 2003. С. 231.

відправленні правосуддя має узгоджуватись із існуючою процесуальною формою.

Таким чином, проблематика співвідношення процесуальної форми розгляду та вирішення справ за масовими позовами та повноважень суду у таких справах представляє окремий важливий напрям подальших юридичних досліджень. При вирішенні цього співвідношення доцільно виходити, у першу чергу, з наступного. По-перше, при встановленні, зміні, скасуванні, розширенні, звуженні повноважень суду при розгляді таких справ необхідно враховувати не тільки специфіку організації судового процесу та інші особливі фактори. Важливо також виходити з розуміння масового позову як похідної категорії від усталеної у юридичній доктрині класичного поняття позову як засобу захисту суб'єктивного права та порушення справи у суді. Таке розуміння дозволяє з упевненістю визначити діяльність судів при розгляді таких справ як правосуддя, а отже – застосувати базові принципи здійснення правосуддя до визначення повноважень суду у таких справах. По-друге, не викликає сумнівів правильність підходу представників доктрини про невід'ємність від процесуальної форми такого елементу, як система гарантій прав учасників процесу[1]. Необхідність врахування таких гарантій обумовлюється конституційним положенням щодо визначального характеру прав та свобод людини у діяльності держави.

Слід вказати, що навіть у країнах із сталим науковим інтересом до цього інституту спостерігається неоднозначність позицій вчених не тільки стосовно співвідношення наведених категорій при закріпленні процесуальної форми масового позову. Мова йде про не усталеність позицій стосовно оцінки масового позову у доктрині цивільного процесуального права загалом. Так, вище вже наводилась позиція В.В. Яркова стосовно доцільності поширення відання третейських судів стосовно розгляду окремих категорій групового позову. Втім, як відмічає Г.О. Аболонін, у доктрині немає усталеної позиції стосовно розуміння масових позовів, моделей судочинства

[1] Там само с. 231; Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса. Москва: Статут, 2014. С. 64.

щодо їх розгляду, системи гарантій прав учасників групи[1]. Крім того, особливістю такого правового явища, як масовий позов можливо визначити високий рівень залежності його розвитку від конкретних суспільних, економічних, політичних умов у конкретній країні. Про це свідчать принципові відмінності моделей масового позову не тільки у країнах із різними правовими системи, алей й – в межах однієї системи. Тому можливо вказати, що актуальність досліджень у цьому напрямі зберігатиметься ще протягом тривалого часу.

Одним з актуальних на сьогоднішній день питань визначення повноважень суду як суб'єкта захисту прав у порядку масового позову, є питання предметних повноважень. Так, відповідно до ч.ч. 1, 5 ст. 290 КАС України, вирішення зразкової справи належить до компетенції Верховного Суду. Цей суд виконує функцію суду першої інстанції при розгляді таких справ. Відповідно до ч. 11 ст. 290 КАС України рішення Верховного Суду у зразковій справі підлягає перегляду Великою Палатою Верховного Суду за правилами перегляду рішень в апеляційному порядку. Слід особливо відмітити підхід законодавця у визначенні суб'єктом розгляду зразкової справи саме Верховного Суду. Адже відповідно до ч. 3 ст. 291 КАС України, правові висновки Верховного Суду, викладені у рішенні за результатами розгляду зразкової справи, мають враховуватись при ухваленні рішення у типовій справі. Вказане відповідає юрисдикції Верховного Суду як органу, юрисдикція якого поширюється на всю територію України, а також найвищого суду, завданням якого є забезпечення сталості та єдності судової практики (ч. 1 ст. 36 Закону «Про судоустрій та статус суддів»).

Такий законодавчий підхід є достатньо перспективним щодо запровадження до ЦПК України для розгляду масових позовів, зокрема групового позову та позову на захист прав невизначеного кола осіб. Адже, рішення суду у справі про захист прав невизначеного кола осіб, як і рішення у зразковій справі, має керівне значення для вирішення подальших окремих

[1] Аболонин Г. О. Массовые иски. Москва: Волтерс Клувер, 2011. С. 8.

справ[1]. З іншого боку, стосовно групового позову такого ефекту немає, адже за цією моделлю усі визначені члени групи отримують остаточний судовий захист[2]. Тому констатувати значення такого рішення щодо усіх судових справ, що можуть виникати на території України, і відповідно прив'язувати суб'єкта розгляду таких справ до суб'єкта, юрисдикція якого поширюється на всю територію України (Верховний Суд), немає необхідності. У зв'язку із наведеним привертають до себе увагу положення щодо вирішення відповідних позовів у Німеччині.

Так, Н.Ю. Сакара, характеризуючи інститут модельного розгляду справ, вказує на розгляд таких справ апеляційним судом як судом першої інстанції. Після пред'явлення позову або позивач, або відповідач мають подати до суду першої інстанції відповідну заяву, в якій мають бути визначені модельні питання, що мають значення не лише для індивідуальної справи, а й для інших аналогічних справ, тобто справ, які ґрунтуються на таких самих обставинах. Така заява вноситься до Реєстру скарг, який є загальнодоступним online. Якщо протягом подальших чотирьох місяців до цього реєстру буде внесено не менше дев'яти заяв з такого самого предмета спору, модельні питання передаються до апеляційного суду, який обирає модельний позов, що й буде безпосередньо розглядатися. Під час розгляду модельної справи в апеляційному суді особи, які подали індивідуальні позови, визнаються «заінтересованими», й можуть відігравати активну роль у процесі доказування, надаючи пояснення, пред'являючи письмові докази, що навіть може призводити до розширення предмета спору, якщо суд дійде висновку, що це стосується модельних питань. Після ухвалення рішення апеляційним судом у модельній справі, воно має преюдиційне значення для всіх «заінтересованих» осіб і є підставою для розгляду судами першої інстанції індивідуальних позовів[3]. Слід вказати, що розгляд модельного

[1] Бортник О. Г., Степаненко Т. В. Особливості рішення суду у справах про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 158-159.

[2] Губська А. В., Київець О. В. Групові позови в цивільному процесі: монографія. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. С. 158.

[3] Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В. Комаров та ін.; за ред В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. С. 461; Moher L., Lynda Morgan. Germany: Multi-Party Litigation In Germany:

позову більше нагадує розгляд та вирішення справ на захист невизначеного кола осіб, аніж груповий позов. Втім, привертає увагу визначення суб'єктом розгляду такої справи саме апеляційного суду, а не суду касаційної інстанції. Оцінюючи вказане стосовно вітчизняної судової системи, можливо зауважити про допустимість постановки питання про розгляд групового позову саме апеляційним судом як судом першої інстанції. З іншого боку, з огляду на значне соціальне значення розгляду та вирішення таких справ виникає питання щодо відповідних вимог до суддів, які їх розглядатимуть. Питання визначення суду який має бути суб'єктом розгляду групового позову, має вирішуватись залежно від категорії справи, що розглядатиметься, зокрема, її суспільної значушості. Вказане має враховуватись при виробленні конкретних положень чинного законодавства.

Наступним питанням, що має проблемний характер і стосується повноважень суду як суб'єкта розгляду та вирішення масового позову, є питання застосування судового розсуду. Так, модель групового позову, що застосовується у США, допускає значну кількість питань, що вирішуються на розсуд суду. Г.О. Аболонін визначає наступні питання: про представлення інтересів численної групи осіб позивачем-представником; про судові витрати позивача-представника; вибір представника з кількох кандидатів, які виявили бажання бути представниками; обмеження процедури надання та дослідження доказів, зокрема надання преюдиційних та побічних доказів; вибір процедури примирення сторін; прийняття до розгляду петиції представників сторін щодо оскарження рішення суду першої інстанції[1]. У національній системі цивільного процесуального права питання меж судового розсуду є одним з дискусійних та таким, що є перспективним для подальшого опрацювання, як вказав Я.М. Романюк[2]. Не викликає сумнівів, і

The KapMuG In Action // Mondaq Connecting knowledge & people. URL: http://www.mondaq.com/x/160298/Class+Actions/MultiParty+Litigation+In+Germany+The+KapMuG+In+Action/ (date of treatment 15.06.2018).

[1] Аболонин Г. О. Правовой механизм группового иска в США // Отрасли права: аналитический портал. URL: http://xn----7sbbaj7auwnffhk.xn--p1ai/article/13993 (дата звернення 15.06.2018).

[2] Романюк Я. М. Судова правотворчість в умовах реформування правосуддя: роль Верховного Суду України. // Офіційний сайт «Верховний Суд України». URL: http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/CD25575B4BCC9F46C2258075002852A7?

неодноразово наголошувалось науковцями щодо необхідності уточнення законодавчих критеріїв застосування судового розсуду, недопущення зловживання ним. Визнаючи соціальне значення розглядуваних позовів, слід вказати також на значні гарантії незалежності суду при розгляді цих справ з огляду на місце відповідного судового органу у судовій системі. Вказане зумовлює необхідність дотримання відповідного балансу між створенням надійних гарантій прав членів групи та необхідним рівнем свободи суду щодо вчинення відповідних процесуальних дій та прийняття рішень.

За результатами здійсненого дослідження можливо визначити коло теоретичних проблем визначення суб'єкта судового захисту суб'єктивних прав та інтересів шляхом розгляду та вирішення масового позову.

Розуміння суб'єкта судового захисту шляхом розгляду та вирішення масового позову має базуватись на широкому підході, що передбачає розуміння поняття «суб'єкт» не тільки як джерела певних явищ, і не тільки - врахування статичного аспекту цієї категорії. Підлягають врахуванню також: динаміка його розвитку; основоположна позиція щодо прав та свобод людини, як системоутворюючого чинника щодо механізму захисту суб'єктивних прав та інтересів. Зокрема, особу можливо визначити ключовим чинником як розвитку у часі розгляду конкретної справи, так і розвитку системи способів захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів загалом. За таких умов суб'єктом судового захисту шляхом розгляду та вирішення масового позову слід визначити не тільки уповноваженого суб'єкта (насамперед – суд), але й особу, інтереси якої підлягають захисту.

Суб'єктами судового захисту у масовому позові на сьогоднішній день можна визначити: особу, інтереси якої підлягають захисту; суд.

Проблематика особи як суб'єкта судового захисту шляхом розгляду та вирішення масового позову загалом вже була предметом розгляду у попередніх підрозділах. На сьогодні найбільш актуальними питаннями у

OpenDocument&Highlight=0,%E4%EE%EA%F2%F0%E8%ED%E0&. (дата звернення 15.06.2018).

цьому напрямі є вироблення єдиного сприйняття субєкта судового захисту шляхом розгляду та вирішення масового позову, а також побудова системи ефективних гарантій реалізації процесуальних прав особи у ході розгляду таких позовів.

Суд, який діє через систему загальних судів, є основним суб'єктом судового захисту шляхом розгляду та вирішення масового позову.

Дискусійним є питання щодо визнання третейського суду суб'єктом захисту шляхом розгляду та вирішення масового позову. У вітчизняній юридичній доктрині відповідні напрацювання практично відсутні. Втім, переваги третейського судочинства зберігають свою актуальність стосовно розгляду масового позову. Тому це питання є актуальною тематикою подальших наукових досліджень.

Визначення повноважень суду як суб'єкта судового захисту шляхом розгляду та вирішення масового позову має ґрунтуватись на усталених у доктрині цивільного процесуального права положень щодо повноважень суду.

Проблеми визначення повноважень суду як суб'єкта судового захисту шляхом розгляду та вирішення масового позову можуть бути систематизовані у дві групи: тимчасові і триваючі. Аргументами наявності саме таких груп проблем виступають, насамперед, поточний стан розвитку інституту масового позову у вітчизняній юридичній доктрині та традиційна суперечливість окремих елементів системи цивільного процесу. Звідси – тимчасові проблеми можуть бути усунені шляхом розвитку інституту масового позову, а триваючі (тривалі) – усунені у спосіб, що випливає із стану розвитку системи законодавства у конкретний період розвитку суспільства і держави.

До тимчасових віднесено наступні проблеми:

- визначення предметних та функціональних повноважень судів стосовно розгляду конкретних категорій масового позову;

- визначення сфери судового розсуду при розгляді конкретних категорій масового позову.

Тривалими (триваючими) виділено:

- проблематику співвідношення стабільності процесуальної форми розгляду та вирішення справ за масовими позовами, збереження та розвитку процесуальних гарантій прав учасників процесу - з одного боку та динаміки розвитку повноважень суду (зокрема – судового розсуду) у таких справах з урахуванням їх особливостей – з іншого;

- пошук оптимальної моделі процесуальної форми розгляду масового позову з урахуванням конкретної категорії справи.